המיליציות הנוצריות: נכס צבאי לישראל

בדרום־לבנון מחריף העימות בין צה"ל וכוחותיו של מייג'ור חדאד – לבין המחבלים

מאת
ד"ר עמיהוד
ישראלי

החרפת הקרבות הארטילריים בדרום־לבנון בין כוחות צה"ל והמיליציות הנוצריות, מכאן, לבין המחבלים, מכאן — חוזרת ומעלה את התפקיד החשוב שממלאים כוחותיו של רס־סרן סעד חדאד כמערכה על הכטחון בגבולנו הצפוני.

ב־18 באפריל הכריז חדאד, מפקד המיליציות, על כינון „הרפובליקה של לבנון החופשית", המהווה חיבור של שלוש המובלעות, הצמודות לגבול הצפון של ישראל. הרצועה המוארכת הזאת משתרעת לאורך כ־120 ק"מ וברוחב ממוצע של 5—8 ק"מ. ניתן איפוא לאמוד את שטחה ב־600—960 קמ"ר, היינו כששה עד תשעה אחוזים משטחה הכולל של לבנון. לפי חישובינו ואומדנינו, כלולים במדינתו של רס"ן חדאד שמונה כפרים נוצריים, עם כ־31,000 נפש, בתוספת 16 כפרים מתואליים, המאכלסים 48,600 נפש, וכפר דרוזי קטן, (אל־מארי), בעל כ־500 נפש. בסך הכל נאמדת כיום האוכלוסיה ב„רפובליקת לבנון החופשית" ב־80,200 תושב.

כבר עתה ראוי להטעים, כי מרבית האוכלוסיה אינה נוצרית, אלא שיעית־מתואלית (60.6%). תהא זו, אם כן, טעות להניח, שרצועת דרום־לבנון של חדאד מבוססת על רוב נוצרי. העיירות הגדולות הן בנת־ג'וביל (12,000 תושב ב־1975, רובם ככולם מתואלים) ומרג־עיון, עיר מחוז לשעבר (כ־11,000 תושב ב־1975, רובם ככולם נוצרים). כפר נוצרי גדול אחר הינו מייס אל־ג'בל, וכפרים נוצריים אחרים הם עין־אבל, רומייש ודבל (בגיזרת אביביח־דובב), וכן קלייעה ודיר־ממאס (בגיזרת מרג־עיון). בסמוך לחני־תה, בגיזרה המערבית, ממוקם הכפר הנוצרי עלמא־שעב (כ־1,600 תושב ב־1975).

□ העדה הנחשלת ביותר

המתואלים מהווים כחמישית מכלל אוכלוסיית כלל־לבנון — העדה הראשונה או השניה בגודלה. מבחינת דתית משתייכים הם למכלול העדות השיעיות בעולם האיסלאם, ועלי הוא קדושם הנערץ. רובם ככולם עובדי־אדמה, קנאים מאד לדתם ושנאה עזה שררה ביניהם לבין הנוצרים, ואפילו לשכניהם המוסלמים־סוניים. קיי־מות השערות שונות לגבי מוצאם ומועד התנחלותם ב־דרום־לבנון (ג'בל עאמל). גירסה אחת קובעת את מועד בואם לחבל לאחר הכיבוש הערבי־מוסלמי, אולם מוצאם — אינו מחציי־האי ערב אלא מפרס דווקא, שמרבית אוכלוסיה הם שיעים. סברה אחרת דוחה את מועד הת־נחלותם בדרום־לבנון לימי־הביניים, ורואה במתואלים צאצאי לוחמיו הפרסיים־שיעיים של צלאח־א־דין, אשר הביס את הצלבנים בשלהי המאה ה־12. כתום שירותם הצבאי התיישבו בדרום־לבנון ובגליל (הונין ונבי־יושע היו כפרים מתואלים עד שנת 1948). המתואלים נחשבו לעדה הנחשלת ביותר מבחינה כלכלית והמקופחת ב־יותר מבחינה מדינית בלבנון. ראוי לציין, כי מגיני תל־חי, כפר־גלעדי ומטולה נהנו מחסותם של המתוא־לים בדרך נסיגתם דרומה לאחר נפילת תל־חי ופינוי ישובי הצפון דאז. היעלמות מנהיגם הדתי של המתוא־לים בלוב, בנסיבות מסתוריות, חוללה סערה בקרב ה־עדה. לעומת זאת, לא הורגשה התעוררות דתית מיוח־דת בקירבם — בניגוד לצפוי — לאחר עליית חומייני לשלטון באיראן וכינון הרפובליקה המוסלמית־שיעית.

הנוצרים — בתחומי „הרפובליקה של לבנון הנוצרית" — רובם מרונים, ומיעוטם — יוונים־אורתודוכסיים. עד שנות ה־70 היו העדה הגדולה ביותר בלבנון, וריכזו בידיהם את מוקדי השלטון, הכלכלה והשליטה הצבאית. מבחינה דתית משתייכים הם ל„עדות־המאיחדות" שחזרו לחיק־הקאתוליות וקיבלו אוטונומיה פולחנית מסויימת. הם נקראים על שם קדושם הנערץ, מארון, שחי בשלהי המאה הרביעית בחורשת־ארזים באחת הפסגות של הרי לבנון. הלבנון־הגבוה מהווה עד היום את ריכזם האתני העיקרי של המרונים, כאשר המיליציות שלהם („הפלאנ־גות", „הנמרים" ל„שומרי־הארזים") היו עד למלחמת־האזרחים את הכוח הצבאי־למחצה החזק ביותר בלבנון, להוציא את צבא לבנון. ראוי להטעים, שלכפרים הנוצ־ריים הסמוכים לגבול ישראל, אין קשר טריטוריאלי עם מוקדי־הריכוזים המרוניים הגדולים בהרי־לבנון. היעדר חוליית־חיבור ורצף בודד את נוצרי דרום־לבנון מאחיהם שבצפון, ואילץ אותם להישען על „הגדר־הטו־בה" ועל הסיוע הצבאי הכלכלי שהעניקה להם ישראל.

□ עמדת־נחיתות כמותית

מלחמת האזרחים בלבנון היתה, מלכתחילה התמוד־דות בין־עדתית, או קריאת־תגר של המוסלמים על המיעוט הנוצרי הגדול, שחלש — כאמור — על מוקדי־העוצמה העיקריים. הריבוי הדמוגרפי של העדות הלא־נוצריות דחק בהדרגה את כל העדות הנוצריות לעמדת־נחיתות כמותית. התערבותם של ארגוני־המחבלים במל־חמת־האזרחים לטובת המוסלמים, היטתה את הכף לרעת הנוצרים; וכך, בצר להם — פנו מנהיגי הנוצרים לדמשק וביקשו את התערבותה. פלישת הצבא הסורי ללבנון והתרחבות מאחזיו על פני מרבית ששחי המדינה, הדליקו „אור־אדום" בישראל, נוכח שינוי הסטאטוס־קוו הצבאי־והפיכת אישי־הממיסד הלבנוני הרשמי לגרורים־סוריים. מדיניות „הגדר הטובה", שתחילתה מקרית והמשכה נבע משיקולים הומניטריים, קיבלה תפנית בטחונית לנוכח המהפך הסורי בלבנון. ואכן, בשנים 1976־1977 נרקמו בחשאי הקשרים בין המיליציות הנוצריות בהר־לבנון לבין ישראל. אישים נוצריים, ככאמיל שמעון ופייר ג'ומאייל, ראו בעין יפה את הסיוע הישראלי לגיבושו של כוח נוצרי בדרום־לבנון בפיקודם של קצינים נוצריים מצבא לבנון כסעד חדאד, סאמי שדיאק וג'ורג' פרח המנוח.

עוד לפני „מיבצע ליטני" נעשה נסיון־בזק של המי־ליציות הדרומיות להשתלט על הספר של דרום־המדינה באמצעות רכב משוריין ומספר טנקים מיושנים. תוך נחיתות כמותית בולטת, שחופתה בטקטיקה צבאית גיידת, ניסו המיליציות להשתלט על כביש־הספר הלבנוני הדרומי וצמתיו. פעילות זו לא הוכתרה בהצלחה, שכן המחבלים הזרימו כוחות מצור ומתיבנין וכבשו את עיירת־המפתח הצומתית — בנת ג'וביל — שפיצלה את היחידות הנוצריות ובודדה אותן בשתי מובלעות (מער־בית ומרכזית) לעומת המובלעת הצפונית־מזרחית (גיזרת מרג'־עיון). לוחמי מרג'־עיון ניסו לפרוץ צפונה לעבר מרחב ג'זין, על מנת להתחבר עם הריכוז הנוצרי המקומי בגיזרה זו. אולם גם על דרך זו לא היתה תפארתם. שכן יחידות של אש"ף פרצו לכפר הנוצרי עישייה, כ־8 ק"מ צפונית ממרג' עיון, וחסמו את נתיב־הפריצה האפשרי. יתירה מזאת, יחידות אש"ף אחרות השתלטו על מיבצר בופור ו„ברך־הליטני", תוך חלישה על המובלעת הצפונית־מזרחית. בהדרגה ובהתמדה איבדו המיליציות את שליטתן על שולי מובלעת מרג'־עיון עקב הסתננות המחבלים לכפרים אבל א־סאקי ואל־ח'יאם, צפונית ממטולה. זו היתה תמונת־המצב לפני „מיבצע ליטני" (מרס 1978), שנבע במישרין מהמיתקפה הרצחנית של חוליית־המחבלים על כביש־החוף.

□ הסתננות לעבר הגבול

לא כאן המקום לסקור את הישגיו ומחדליו של „מיבצע ליטני". מכל מקום, היתה זו הזדמנות בלתי־חוזרת להשליט את יחידות המיליציות־הנוצריות על מרבית השטחים שנתפסו עד נהר ליטני. לרוע המזל, היו היחסים בין הנוצרים למתואלים משובשים יתר־על־המידה מחד־גוסא, ואילו שפלת צור־ראשידייה נותרה כבסיס מוצק בידי אש"ף גם במהלך „מיבצע ליטני", מאידך גיסא. היה ברור מראש, שהחדרת יחידות יוניפי"ל לשטחים שפונו על־ידי צה"ל, תסייע למחבלים לחזור ולהסתנן בהדרגה עד לספר הישראלי. ואכן, תהליך חזוי זה התרחש בהתמדה במרוצת השנה האחרונה. בידי המיליציות הנוצריות נותר איפוא, כביש־הספר הדרומי של לבנון, על כפריו הצמודים, למן מרג' עיון בצפון־מזרח ועד לנקורה במערב. גם רצועה זו, שנותרה בידי אנשי חדאד, היתה לצנינים בעיני הסורים, אש"ף והמוסלמים — המיליטנטים של לבנון. נעשו שני נסיונות להחדיר גדוד לבנוני (בפיקוד סורי) לתחום הרצועה. הנסיון השני, ב־14 באפריל השנה, היה הקש ששבר את גב־הגמל. כעבור ארבעה ימים, הכריז רס"ן חדאד על הינתקותו מהממיסד־הביירותי הנשלט על־ידי הסורים, ועל כינון „רפובליקת לבנון החופשית". במקביל, הטילו יחידותיו מצור בן 10 ימים על יחידות יוניפי"ל ששהו ברצועה תוך האשמתן בשיתוף־פעולה עם המחבלים.

מאז תום „מיבצע ליטני" ועד עתה התעצם וגובש צבאו של חדאד, והוא נאמד עתה בכ־800 לוחמי־מיליצ־יות (כשני גדודים), המצויידים בנשק בינוני וכבד. היינו זחל"מים, טנקים מיושנים, מרגמות ותותחי־שדה ארוכי־טווח. יחידה שלישית מורכבת מז'נדרמיה מתואלית, מעין „מישמר אזרחי", ואנשיה מוצבים בכפרי־מגוריהם ומצויידים בנשק קל. צבא המיליציות הסדיר מורכב לא רק מלוחמים נוצריים, אלא גם ממתנדבים מתואליים, דרוזים ובדואים.

ברור לחלוטין, כי כל אימת שהסורים שוהים בלבנון ואנשי אש"ף מקיימים אחיזה איתנה משני עברי הלי־טני — ימשיכו המיליציות הנוצריות להתקיים, בתמיכתה הפעילה ובעידודה הנאמן של מדינת ישראל. קשה לחזות מה יילד יום. מכל מקום, האופנסיבה המתמדת שמנהל צה"ל באחרונה נגד המחבלים בלבנון — מס־תייעת בצורה זו או אחרת בפעילותם של אנשי חדאד. במצב הנוכחי מהווה „רפובליקת לבנון החופשית" נכס צבאי (ולא מדיני) למדינת ישראל; ומן הראוי לחזקה ולתגברה ככל הניתן, למרות העומס הכלכלי. כבר פסקו קדמונים בנושא זה: „שלח לחמך על פני המים, כי ברבית הימים תמצאנו".